

NEMIS HAJVIY MATNLARINI TARJIMA QILISHDA MAQOL VA MATALLAR TARJIMASI

Atadjanova Mashhura Baxtiyarovna

Urganch RANCH texnologiya universiteti,

“Jahon tillar” kafedrasida o‘qituvchisi

mashhura.atajanova@list.ru

Annotatsiya. Maqol va matallar xalqning dunyoqarashi, hayotiy tajribasi, ijtimoiy tanqidi va madaniyatini ixcham shaklda mujassam etuvchi janrlardan biridir. Hajviy matnlarda ular kulgi, kinoya va tanqidni kuchaytiruvchi vosita sifatida muhim o‘rin tutadi. Ushbu maqolada Martin Auerning Herr Balaban und seine Tochter Selda asarida uchraydigan maqol va matallar o‘zbek tiliga tarjimai tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida semantik moslik, ekvivalentlik, adaptatsiya, stilistik va kontekstual yondashuv kabi tarjima prinsiplari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: maqol, matal, hajviy matn, tarjima, nemis tili, o‘zbek tili, ekvivalentlik, adaptatsiya, semantik moslik, stilistik yondashuv, kontekstual tarjima, Martin Auer.

Kirish. Maqollar xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasini mujassam etadi. Ular og‘zaki ijod namunasi sifatida shakllanib, yozma adabiyotda ham faol qo‘llanadi. Sharq va G‘arb adabiyotida maqollar didaktik, estetik va hajviy vosita sifatida xizmat qilgan. O‘zbek va nemis paremiologiyasining shakllanishi, ilmiy tadqiq qilinishi va tarjima jarayonida o‘rganilishi bu mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Maqollarning tarixiy manbalarda o‘rganilishi

• **Turkiy xalqlarda:** Mahmud Qoshg‘ariy “Devonu lug‘otit turk” asarida ilk maqollarni jamlagan. Keyingi davrlarda Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab kabi adiblar ham maqollardan foydalangan. XIX asrda Gulxaniy va Rojij “Zarbulmasal” asarida xalq maqollarini to‘plagan.

• **Yevropada:** Hermann Vamberi o‘z asarlarida o‘zbek maqollarini nemis tiliga tarjima qilgan. Nemis olimlari F. Zayler, K. Fridrix va V. Vander maqollar kelib chiqishi va lug‘atlarini yaratishda katta hissa qo‘shgan.

Nemis va o‘zbek maqollarining umumiy jihatlari

O‘zbek va nemis maqollarida:

• **Umuminsoniy qadriyatlar** – halollik, mehnatsevarlik, do‘stlik, adolat kabi mavzular.

• **Milliy qadriyatlar** – xalqning turmush tarzi, tarixiy-madaniy muhitdan kelib chiqqan o‘ziga xosliklar.

Bu o‘xshashliklar ikki xalq tafakkuridagi mushtarak jihatlarni ko‘rsatadi.

Tarjima prinsiplari

Nemis hajviy matnlarini tarjima qilishda maqollarning semantik va stilistik xususiyatlarini saqlash zarur. Tarjimon quyidagi yondashuvlardan foydalanadi:

- **Semantik moslik** – mazmuniy yadro saqlanadi.
- **Ekvivalentlik** – mavjud xalq maqolining o‘zbekcha muqobili topiladi.
- **Adaptatsiya** – madaniy farqlarni hisobga olib moslashtirish.
- **Stilistik yondashuv** – hajviylik va ironik ohangni saqlash.
- **Kontekstual yondashuv** – maqolning matndagi vazifasiga qarab tarjima qilish.

Tahlil (Martin Auer asari misolida)

Sh.S. Imyaminova lug‘ati asosida asardan olingan maqollar:

1. *Viele Köche verderben den Brei* → “Oshpaz ko‘p bo‘lsa, osh kuyadi.”
2. *Wer andern eine Grube gräbt, fällt selbst hinein* → “Birovga choh qazigan o‘zi yiqilar.”
3. *Lügen haben kurze Beine* → “Yolg‘onning umri qisqa.”
4. *Den Nagel auf den Kopf treffen* → “Xuddi o‘rniga aniq tegdi.”
5. *Jemandem einen Bären aufbinden* → “Birovni aldash, bo‘sh gap aytish.”

Har bir maqol hajviylikni kuchaytirish, qahramon xarakterini ochish va didaktik vazifa bajarishda xizmat qiladi. Martin Auer asaridagi maqol va matallarning o‘zbek tiliga tarjimasini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, hajviy matnlarda ekvivalentlik va adaptatsiya asosiy o‘rinda turadi. Tarjimon semantik moslikni saqlagan holda, maqolning xalqona ohangini, hajviylik va kinoyaviy ta‘sirini ham yo‘qotmasligi zarur. Demak, maqol va matallar tarjimasini nafaqat lingvistik jarayon, balki madaniyatlararo muloqotning muhim qismi sifatida qaralishi kerak.

Xulosa. Nemis hajviy matnlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda maqol va matallar muhim kommunikativ birlik sifatida namoyon bo‘ladi. So‘zma-so‘z tarjima emas, balki mazmuniy yadro va hajviy effektini saqlovchi ekvivalent va adaptatsiya usullari ustuvor hisoblanadi. O‘zbek va nemis maqollaridagi o‘xshashliklar umumiy qadriyatlarining ifodasi bo‘lsa, milliy farqlar esa tarjimada ijodiy yondashuvni talab etadi. Shunday qilib, maqollar tarjimasida nafaqat til vositasi, balki madaniyatlararo muloqotni samarali ta‘minlovchi unsurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Seiler F. Deutsche sprichwörterkunde. – München. 1922.
2. Снегирев И.М. Русские народные пословицы и притчи. – М., 2014.
3. Rahmonov N. Turk xo‘qonligi.- Toshkent: Xalq merosi nashriyoti,1993.
4. Mirzayev T. So‘zdan so‘zning farqi bor . O‘zbek xalq maqollari. – Toshkent, 2013.

Martin Auer, Herr Balaban und seine Tochter Selda. 222 Geschichten, Erstveröffentlicht bei Beltz ,Gelberg, 2002.

5. Martin Auer, Donishmand Balaban va uning qizi Selda haqida g‘aroyib voqealar. – Toshkent: ‘‘Zamin nashr’’, 2019, 64 b.

